

AHMET HİKMET MÜFTÜOĞLU’NUN ŞİİRLERİNDE GELENEK

AKGÜN, Adnan
KUZEY KIBRIS/NORTH CYPRUS/СЕВЕРНЫЙ КИПР

ÖZET

Yeni Türk Edebiyatının Halk edebiyatı, Divan edebiyatı ve Batı edebiyatı olmak üzere üç gelenekten beslendiği kabulünden yola çıkılarak Ahmet Hikmet Müftüoğlu’nun şiirlerinin Türk şiir geleneği karşısındaki durumu ele alınmıştır. Çalışma yürütülürken seçilen altı şiir ahenk, şiir dili ve anlatım, yapı ve tema özellikleri göz önünde bulundurularak incelenmiş; sonuçta şairin Divan ve Halk edebiyatına özgü söyleyişle yazdığı şiirlerin geleneğin kabul dünyasından ayrılmadığı, modern tarzdaki şiirlerinin ise edebiyatımızda Servet-i Fünun ve özellikle Tevfik Fikret’ten itibaren görülmeye başlanan organik bütünlük içerdiği ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Halk edebiyatı, Divan edebiyatı, Servet-i Fünun edebiyatı, şiir geleneği.

ABSTRACT

Taking for granted that New Turkish Literature has been fed by three traditions of Folk Literature, Diwan Literature, and Western Literature, Ahmet Hikmet Müftüoğlu’s poetry has been studied with reference to the traditional Turkish poetry. The six poems chosen were studied in terms of harmony, language, expression, structure and themes; and as a result, it was concluded that the poems written by the poet following the diction peculiar to Diwan and Folk Literatures have adhered to the traditional way, and the poems written in modern style show the organic integrity observed in the period of Servet-i Fünun and, particularly in Tevfik Fikret.

Key Words: Folk Literature, Diwan Literature, Servet-i Fünun literary school, tradition of poetry.

Bu çalışmanın amacı Yeni Türk edebiyatının Halk edebiyatı, Divan edebiyatı ve Batı edebiyatı olmak üzere üç gelenekten beslendiği kabulünden yola çıkılarak Ahmet Hikmet Müftüoğlu’nun şiirlerinin Türk

şiiir geleneği karşısındaki görünümünü araştırmaktır.¹

Türk edebiyatı Tarihi gözönünde bulundurulursa, Tanzimat dönemine kadar, kendisine özgü bir geleneğe sahip olarak Halk edebiyatı ve Divan edebiyatı gibi iki ana kaynaktan beslendiği görülür. Tanzimatla beraber Türk toplumunda meydana gelen değişiklik ve gelişmelere paralel olarak Türk edebiyatı da asırlardan beri bağlı olduğu İslâmlık etkisinden sıyrılarak Batı etkisine girmiştir. Tabiatıyla bu durum Tanzimat döneminden itibaren zaman zaman gelenek çizgisinden uzaklaşmaya yol açmıştır. Bununla birlikte Tanzimat dönemi şiiirinde gelenekten gelen unsurlar özellikle birinci dönemde şiiirin dış yapı özellikleri olarak varlığını sürdürür ve daha ziyade içerikte bir değişiklik gerçekleşirken; ikinci dönemde ise hem içerik, hem dış yapı unsurlarında yeni uygulamalar görölmüştür.

Ahmet Hikmet Müftüoğlu hakkında bugüne kadar çeşitli araştırmalar yapılmıř², son zamanlarda bir de doktora tezi hazırlanmıştır.³ Ancak onun şair yönünü geniş ölçüde ortaya çıkararak çalışma M. Kayahan Özgöl'ün *Bigâne Durmayın Aşinânıza Müftüoğlu Ahmed Hikmet'in Mektup, Şiiir ve Günlükleri*'dir.⁴ Nitekim bu tebliğin evreni şairin bugüne kadar yayımlanmayan bir şiiiri ile bu kitaptaki şiiirlere dayandırılacaktır.⁵ Şiiirlerle ilgili genel değerlendirmeden sonra örneklem olarak altı şiiir seçilerek ahenk, şiiir dili ve anlatım, yapı ve tema özellikleri incelenecektir.⁶ Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun elimizde bulunan ancak yayımlanmamış diğer şiiirlerinin incelenmesi ise bu tebliğin sınırlarını aşacağı endişesiyle değerlendirmeye alınmamıştır.

Ahmet Hikmet'in yayımlanmış şiiirlerinde Türk şiiir geleneğinin kullandığı nazım birimleri, nazım şekilleri, vezin ve kafiye gibi unsurlar görölmektedir. Yayımlanmış kırk iki şiiirinden halk şiiirine özgü mani (4⁷), mizahi destan (33⁸), koşma (27⁹), dörtlük (34¹⁰), serbest düzenli nazım

¹Gelenekle ilgili çalışma için bkz. (akkanat, 2002).

²(tevetoğlu, 1951).

³(tetik, 1998).

⁴(öztöl, 1996; 1-239).

⁵Ahmed Hikmet Müftüoğlu'nun Halk ve Divan edebiyatına dair görüşleri için bakınız: (akgün, 2003; erbay, 1997).

⁶(aktaş, 2005).

⁷(öztöl, 1996; 113-114). Metinde parantez içerisinde verilen sayılar M. Kayahan Öztöl'ün kitabında yer alan şiiirlerin numaralarıdır. Her numaranın kitapta kaçınıcı sayfada bulunduğu ve varsa başlığı dipnotla ilk geçtiği yerde belirtilecektir. Aynı şiiirler başka özellikleri anlatılırken tekrara düşmemek için bir kez daha dipnotla belirtilemeyecek, şiiirin sayısı sadece metinde parantez içerisinde gösterilecektir.

⁸(öztöl, 1996; 146-151). "Dâstân-ı Testamam be-Zebân-ı Kaim-i Vâlîde-i bi-Zebân"

⁹(öztöl, 1996; 138-139).

¹⁰(öztöl, 1996; 151).

biçimi (35¹¹) olmak üzere beş şiiri, Divan şiirine özgü mesnevi (I/2¹², 3¹³, 11¹⁴, 13¹⁵, 15¹⁶, 20¹⁷, 28¹⁸, 36¹⁹), gazel (I/1²⁰, 2²¹, 5²², 8²³, 16²⁴, 23²⁵, 24²⁶, 25²⁷, 32²⁸, 37²⁹), rubai (3³⁰), şarkı (6³¹, 10³², 14³³, 36³⁴, 39³⁵), kaside (29³⁶), kıta (18³⁷, 19³⁸, 21³⁹, 30⁴⁰) ve tardiye (26⁴¹) olmak üzere otuz şiiri vardır. Modern tarzda yazdığı şiirlerde ise sarma (12⁴²) çapraz-sarma-düz kafiyelerin karışık olarak kullanıldığı Namık Kemal'e Mersiye (17⁴³), çapraz (22⁴⁴), dörtlüler (38⁴⁵), altılılar (9⁴⁶, 31⁴⁷), dokuzlular (7⁴⁸) görülmektedir.

Halk şiirine özgü söyleyişli şiirler dörtlüklerle ve hecenin yedili (4, 33, 34), sekizli (35), on birli (27) kalıbıyla ve dörtlükler şeklinde yazılmıştır. Divan şiirine özgü söyleyiş ve Batı şiir tarzındaki eserlerin bütünü aruz vezniyle ve yazıldığı nazım şekline özgü nazım birimleriyle oluşturulmuştur. Şiirlerde kullanılan aruz vezinleri ise şunlardır: *mefûlü mefâilün feûlün* (I/1.2, 3'ün üç kıtası, 7, 12, 13, 23, 26, 28, 36, 37), *feilâtün*

¹¹ (özü, 1996; 152-156). "(Aache) Deresi Kenârında"

¹² (özü, 1996; 107-109).

¹³ (özü, 1996; 112).

¹⁴ (özü, 1996; 120-122). "Nâci Efendi'ye"

¹⁵ (özü, 1996; 124-125). "Bir Tasvîr-i Ulvî Huzûrunda"

¹⁶ (özü, 1996; 126). "Şarkı"

¹⁷ (özü, 1996; 132-134).

¹⁸ (özü, 1996; 139-140). "Birâder-zâdem Kâzım Bey'in Resmine Mahsustur"

¹⁹ (özü, 1996; 156). "Hicaz Şarkı"

²⁰ (özü, 1996; 107). "Saâdet-i Mehtab"

²¹ (özü, 1996; 107-109).

²² (özü, 1996; 114).

²³ (özü, 1996; 117-118). "Nazîre-i Gazel-i Cenâb-ı Feyzî"

²⁴ (özü, 1996; 127). "Gazel-i Nazîre-i Feyzî"

²⁵ (özü, 1996; 135).

²⁶ (özü, 1996; 135).

²⁷ (özü, 1996; 136).

²⁸ (özü, 1996; 144-146). "Bigâne Durmayın Bu Kadar Âşinânıza"

²⁹ (özü, 1996; 157).

³⁰ (özü, 1996; 112).

³¹ (özü, 1996; 115). "Şarkı"

³² (özü, 1996; 119). "Şarkı"

³³ (özü, 1996; 126). "Şarkı"

³⁴ (özü, 1996; 156). "Hicaz Şarkı"

³⁵ (özü, 1996; 161).

³⁶ (özü, 1996; 140-141).

³⁷ (özü, 1996; 129-130). "Birâder-zâde-i Vâlâ-Güherim Nâzım Bey İçin Söylenilen Tarihtir"

³⁸ (özü, 1996; 132). "Çerkes Elbisesiyle Çıkarılmış Bir Fotografın Zahırına Yazılmıştır"

³⁹ (özü, 1996; 134).

⁴⁰ (özü, 1996; 142).

⁴¹ (özü, 1996; 136-138). "Şevketlü Pâdişâhım"

⁴² (özü, 1996; 122-123). "M...B"

⁴³ (özü, 1996; 127-129). "Nâmık Kemâl'e Mersiye"

⁴⁴ (özü, 1996; 138-139).

⁴⁵ (özü, 1996; 158-161). "Bir Mersiye"

⁴⁶ (özü, 1996; 118-119). "Tehazzün"

⁴⁷ (özü, 1996; 142-144). "Telehhüf"

⁴⁸ (özü, 1996; 115-117).

mefâilün feilün (3'ün üç beyti, 17, 22, 30, 31), *fâilâtün fâilâtün fâilün* (6, 10, 14, 15, 38), *mefûlü fâilâtü mefâilü fâilün* (9, 19, 20, 21, 32), *feilâtün feilâtün feilâtün feilün* (16, 29, 39), *mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün* (II, 18, 24), *mefûlü mefâilü mefâilü feülün* (8, 25), *mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün* (5), *mefûlü mefâilü feülün* (11), *mefâilün mefâilün* (36).

Ahmet Hikmet'in yayımlanan şiirlerinden yirmi altısında tarih ya bizzat şair tarafından şiirlerinin sonunda belirtilmiş, ya da yayın tarihi şiirlerin yayımlandığı dergiye atıfla belirtilmiştir. Buna göre şairin 1888-1893 yıllarında şiir yazmada yoğunlaştığı görülmektedir. Hece vezniyle yazdığı şiirlerin 1903'ten itibaren görülmesi onun Mehmet Emin'le Türk şiirinde başlayan anlayışın tesirine ve benimsediği Türkçülük akımına bağlanabilir. Bununla beraber şairin genel olarak aruz veznini tercih ettiği açıktır.

Ahmet Hikmet'in şiirlerinin ana temasını aşk duygusu oluşturmaktadır. Divan şiirine özgü söyleyişle yazdığı şiirlerde genellikle tek taraflı ve karşılıksız aşklar ve bundan doğan hayal kırıklığı dikkat çeker. Eski şiirin klasik anlayışından ayrılamayan platonik karakterdeki bu aşk teması yirmi yedi şiirinde görülmektedir. Maddî aşk ve cinsellik sadece bir şiirindedir (12). Babası Yahya Sezaî Efendinin mezarı başındaki duyguları (9), Namık Kemal için yazdığı mersiye (17) ve yine eşi Suad Hanımın vefatı üzerine (38) yazdığı şiirlerde ölüm teması yer alır. Millî-vatanî temalı (19, 20, 35) şiirleri dışında Muallim Naci (11), II. Abdülhamid (26, 29) ve Dürrişehvar Sultan (36) için yazdığı medhiyeler, kardeşinin yeni doğan çocuğu Nazım Refik'e düşürdüğü tarih (18), Kafkas elbiseli bir fotoğrafın arkasına (19) ve yine kardeşinin oğlu Kâzım Refik'in resmine yazdığı (28), insanı konu aldığı bir dördlük (21) ve mizahî temalı bir destan (33) diğer şiirleridir.

Ahmet Hikmet'in Halk, Dîvan ve Modern şiire özgü söyleyişle yazdığı ikişer şiirinin değerlendirilmesi onun gelenek karşısındaki tutumunu daha iyi ortaya koyacaktır.

(4)

*Yârim ağlama derdi
Tuttu gönlünü verdi
Ben nasıl sığdırayım
Canıma böyle derdi?*

*Dağlar, kayalı dağlar
Yeşil boyalı dağlar
Ben âhumu isterim
Bülbül yuvalı dağlar*

*Sevgili kız ağlama
Yüreğimi dağlama
Bırak aksın kanları
Şu yarımı bağlama*

*Yandım Allahım yandım
Ah bu candan usandım
Ben sesini dinledim
Billâhi bülbül sandım*

*

*Âhım yetişmez mi, esmesin yeller
Seni sevdiğimi duymasın eller
Gönlüme bıraktı bir sönmez ateş
Kurbânı olduğum o beyaz eller*

*

*Akşam oldu neyleyim?
Derdim kime söyleyim?
Var git vefâsız akşam,
Yârsiz seni n'eyleyim?*

Mani nazım şekliyle ve 7'li duraksız heceyle halk şiirine özgü söyleyişle yazılmış şiirde, yararlanılan gelenekte olduğu gibi anonim şiirlerde çokça kullanılan cinaslar bulunmaktadır (derdi: söylerdi, derdi: üzüntü / eller: yabancılar, eller: vücudun parçası el). Yine mısra sonlarındaki rediflerin hakimiyeti, tam ve zengin kafiyelerin ağırlıklı olarak kullanımı(-an, -el, erd, -ağla, -yle), alliterasyonlar (d, l, r, m) ve kelime tekrarları (derdi ben, dağlar ben, yandım, ben, neyleyim) diğer âhenk unsurlarıdır.

“Tuttu gönlünü verdi” dizesinde bir kinaye vardır. Sevgili aslında ağlama derken şaire tutup gönlünü vermemiş aksine şair ona âşık olmuştur. “Ben nasıl sığdırayım / Canıma böyle derdi” derken bir tariz, “Yeşil boyalı dağlar” ile yeşil ağaçlıklı dağlar “Ahumu isterim” derken de sevgili kastedilerek mecaz yapılmıştır. “Bülbül yuvalı dağlar” ile geleneksel edebiyatımızda çokça kullanılan gül-bülbül ilişkisine telmihte bulunulmuştur. Âşık şiirde sevgilisinin ağlamasının yüreğini dağladığına, kendi canını ise bülbüle benzetmektedir. Gül için ağlayan bülbül gibi, kendisi de ağlamaktadır. “Âhım yetişmez mi, esmesin yeller / Seni sevdiğimi duymasın eller” dizesinde yeller söz taşıyan insanlara benzetilerek kişileştirme yapılmıştır. Şiirde geçen “yârim”, “âhu”, “sevgili kız” “sesini” “seni” ve “yârsiz” gibi

farklı kelimelerle sevgiliye seslenilmiş böylece aynı kelime tekrarlarından kaçınılarak konuşma dilinin doğallığı sağlanmaya çalışılmıştır.

Şiir dörtlüklerden oluşmuştur. Her dörtlük ses ve anlam uyumuyla oluşmuş bir birim şeklinde, her dize de cümledeki bir kelime gibi düşünüldüğünde 1. dörtlükte âşık sevgiliye bağlanmasını güzel bir sebebe, ağlamaması için sevgilinin gönlünü kendisine vermesine, dayandırır. 2. dörtlükte dağların kendisine engel olmaması, 3. dörtlükte sevgilisinin ağlamasının acısını arttırdığı, 4. dörtlükte Allah'tan kendisine yardım etmesini istemesi, 5. dörtlükte aşk acısının bitmeyeceği, 6. dörtlükte sevgilisiz akşamın anlamının olmadığı ifade edilir. Bütün dörtlüklerde sevgiliye duyulan aşk ve özlem esastır. Dize sayıları, kafiyeler, hece sayısının -5. dörtlük hariç- eşitliği, aynı anlamın her dörtlükte farklı cümlelerle tekrarı şiire bir bütünlük kazandırmakla beraber, şiirden herhangi bir dörtlüğün çıkarılmasının, şiirin anlamını etkilemediği görülmektedir.

Şiirdeki tema âşıkın aşkı ve kavuşamaması dolayısıyla çektiği acıdır. Ancak bu temanın bir deneyimden çok metnin dayandırılmak istendiği gelenekten gücünü aldığı görülmektedir.

(27)

*Başım alıp yâd ellere kaçayım
Ahlarımı esen yele saçayım
Yüreğimi öten kuşa açayım
Tek benim hâlimi yârım bilmesin*

*O duymasın, onun için yaşayım
Köpüreyim, derelerle taşayım
Onun için denizleri aşayım
Tek benim hâlimi görüp bilmesin*

*Boyuncuğum onun için bükülsün
Gönülcüğüm onun için üzülsün
Gözyaşlarım onun için dökülsün
Pamuk eli yaşlarımı silmesin*

Koşma nazım şekliyle ve 6+5 ve 4+4+3 karışık durak ve on birli hece vezniyle yazılmış şiirde mısra sonlarındaki redifler (-ayım, -sün), tam kafiyeler (-aç, -aş, -ül), alliterasyonlar (l, m, n, y), kelime tekrarları (onun için, 2. ve 3. dörtlüğün son mısralarının nakarat şekli) şiirdeki ses ve ritm unsurları olarak dikkat çekmektedir. Yine şiirdeki ses ve söyleyiş bir sızlanma ve şikâyeti seslendirmektedir.

Şiirde çeşitli dörtlüklerinde geçen “yârim”, “o” “onun için” “pamuk el” gibi farklı kelimelerle sevgiliye seslenilmiştir. “Ahlarımı esen yele saçayım / Yüreğimi öten kuşa açayım” ile dertleşme kastedilerek mecaz ve kişileştirme yapılmıştır.

Şiir dörtlüklerden oluşmuştur. 1. dörtlük sevgiliden kaçış, 2. dörtlük âşığı halinden sevgilinin haberdar olmaması, 3. dörtlük sevgiliden ayrı kalmanın hüznü ve sevgilinin bunu görmemesine sitem şeklinde düzenlenmiştir. Bütün birimlerde sevgiliye duyulan aşk ve kavuşamama sözkonusudur. Dize sayıları, kafiyeler, hece sayısının eşitliği, aynı anlamın –aşk acısının– her dörtlükte farklı kelimelerle tekrarı şiire bütünlük kazandırmaktadır. Ancak halk şiirine özgü söyleyişle yazılmış bu şiirde dizeler tek başlarına başı sonu belli bir ruh hali ve görünüş sergilemezler. Şiirde ancak dört dize bir birim olarak anlamlıdır. Bununla birlikte şiirden herhangi bir dörtlüğün çıkarılacak olması anlamın bütünlüğünü etkilemez.

Şiirdeki tema aşk acısıdır ancak bu da belli bir kişinin tecrübesinden gücünü almamakta, söylenmek istenilen gelenekten esinlenmektedir.

(2)

Bir Gazel

*Belâ vâdîlerin keyfiyyetin mecnûn olandan sor!
O çeşmân-ı siyâhın teshîrin meftûn olandan sor!*

*Olunmaz hâkdânın izzet ü ikbâline mağrûr
Bu hükmü zahmdâr-ı gerdiş-i gerdûn olandan sor!*

*Zamânı-ı bahtiyârîde bilinmez kıymet-i râhat
Safâ-yı hâtır-ı ahvâlin varıp mahzûn olandan sor!*

*Nasıl te'sîr eder câna sadâ-yı ûd u neyle mey
Şeb-i hicrân ü gamda sînesi pür-hûn olandan sor!*

*Safâ bâkî midir sevdâ-yı âteş-nâk-i ulvîde?
Ne anlar bî-dilân ondan? Dili meşhûn olandan sor!*

*Safâ-âbâd-ı gamdan nasıl kâm olmalı âdem?
Bu sırrı lutf u kahrı bir bilip memnûn olandan sor!*

Gazel nazım şekliyle ve aruzun *mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün* kalıbıyla yazılmış şiirde mısra sonlarındaki redifler (olandan sor), zengin kafiyeler (-ûn), alliterasyonlar (l, n, m, s, d), kelime tekrarları (olandan sor,

safâ, nasıl, gam) şiirdeki ses ve ritm unsurlarıdır.

Dîvan edebiyatındaki âşğın timsali olan Mecnûn ve yine sevgilinin örneği Leylâ şiirde “çeşmân-ı siyâh” telmihiyle hatırlatılmaktadır.

Şiir beyitlerden oluşmuştur. Dizeler Dîvan şiirinde olduğu gibi, tek başlarına başı sonu belli bir görüşü belirtmemektedir. Ancak her beyit anlamlı bir birim olarak karşımıza çıkmaktadır. 1. beyitte sevgiliye tutulan, Mecnun’a benzetilen âşğın ruh hali anlatılmaktadır. 2. beyitte dünya hayatına güvenmemek gerektiğinin dünyada ızdırıp çekmiş insanlardan, 3. beyitte mutlu anlarda bu zamanın kıymetinin bilinmediğinin hüznü kimselerden, 4. beyitte musiki ve içkinin insana nasıl tesir ettiğinin gönlü yaralılarından, 5. beyitte aşta mutluluğun olmadığına âşıklardan, 6. beyitte gamdan insanın mutlu olabileceğinin de lutf ve kahrı bilenlerden sorulabileceği ifade edilmektedir. Bütün beyitlerde aşk acısı farklı söz gruplarıyla ifade edilmiştir. Bütün birimler bu tema etrafında toplanmıştır. Ancak şiirden herhangi bir beyit çıkarıldığında şiirde dile getirilmek istenen duygularda herhangi bir eksiklik görülmemektedir. Yine sevgiliye duyulan aşk ve bundan doğan ızdırıp anlaşılmaya devam etmektedir.

Âşıkın aşkı sebebiyle çektiği acı şiirin temasıdır. Bu acı farklı dil birlikleriyle her beyitte aynen tekrarlanmaktadır.

(6)

Şarkı

Dinleyip sen sevdiğim feryâdımı

Eyledin ihyâ dil-i nâşâdımı

Rahm eder gördüm şükür cellâdımı

Eyledin ihyâ dil-i nâşâdımı

Bir tebessüm, bir nazar âh-ı Vâmık’a

Çok görülmüştü değil mi âşıkâ

Şimdi artık oldu mensî sâbıkâ

Eyledin ihyâ dil-i nâşâdımı

Bir tebessüm “Hikmet”i ihyâ eder

Bu tebessüm vuslatı îmâ eder

Âh-ı eltâfın beni şeydâ eder

Eyledin ihyâ dil-i nâşâdımı

Şarkı nazım şekliyle ve aruzun fâilâtın fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılmış şiirde mısra sonlarındaki redifler (-dım, -a, -eder), tam (-ık, -â) ve zengin

kafiyeler (-âd), alliterasyonlar (n, m, r), kelime tekrarları (bir, âh, tebessüm) nakaratlar (2. ve 4. ve her dörtlüğün sonundaki dizeler) şiirdeki ses ve ritm unsurlarıdır.

Dîvan edebiyatındaki Mecnûn gibi meşhur âşığın timsali Vâmık ve sevgilisi Azrâ “âh-ı Vâmık” telmihiyle hatırlatılmaktadır.

Şiir kıtalardan oluşmuştur. 1. kıtada âşık, sevgilisinin ettiği feryadı duyduğunu, merhamet gösterdiğini, mutsuz gönlünü dirilttiğini, 2. kıtada eskiden âşığa bir tebessümün çok görüldüğü günlerin geçtiğini, 3. kıtada sevgilinin bir gülümsemesinin mutsuz gönlünü mutlu ettiği ifade edilmektedir. Sevgilinin âşığa lutfedişinin getirdiği ümit ve mutluluk bütün kıtalarda belirtilmiştir. Bütün kıtalarda sevgiliye kavuşma ümidi farklı söz gruplarıyla ifade edilmiştir. Bütün birimler bu tema etrafında toplanmıştır. Belirtilen birimlerdeki dize sayıları, dize sonlarındaki ses benzerlikleri, dizelerdeki vezin ve aynı anlamın farklı şekillerde tekrarı şiire bir bütünlük kazandırmaktadır.

Âşıkın sevgilisine kavuşma ümidi şiirin temasıdır. Bu duygu farklı dil birlikleriyle her kıtada tekrarlanmaktadır. Burada yaşanmış bir duygu halinin ortaya konulup yorumlanması sözkonusu değildir.

(118)

Tehazzün

Ey müntehâ-yı hâhiş ü ümmîd olan ölüm!

Ey ibtidâ-yı (...) tehdîd olan ölüm!

Aldın demek o pîri de sen taht-ı gadrine!

Verdin demek ki sen bana da ye's-i bî-zevâl

Çıktın mı âsumâna zemînden meâl-i âl?

Düştün mü toprağa ben nâlân eden?

Ey hasreti dü-çeşmimi nem-nâk eden vücud!

Ey merkadi bu çehreyi gam-nâk eden vücud!

Ey fikretiyle zihnimi sûzân eden hayâl!

Ey taşlarıyla gönlüme ibret veren mezar!

Mağmumluğuyla kalbime rikkat veren mezar!

Ey varlığıyla lâneyi şâdân eden peder!

Toprak çürüttü mü tenini?... Levha-i garib

Bak ben başında Fâtiha-hân zâir-i şekib

Öpmek diler idi bu gönül destini velik

Fevkindeki muhâfiz olan seng-i gam-nümâ

*Vermez bana müsâadeyi... Pek büyük cefâ...
Lutf et bana! Derûnumu sûzân eden peder*

*Ber efser-i saâdet idi bu siyeh türab
Makber midir yanımda olan sönmüş âfitab?
Mahşer midir şu karşıdaki mevki-i harab?
Söyle nasıl tezd, bu ne müdhiş inkılâb?
Ey akl ü hiss ü fikrimi tâlân eden peder*

Üç dörtlüğü altılı, son dörtlüğü beşli nazım şekliyle ve aruzun *mefûlü fâilâtü mefâilü fâilün* kalıbıyla yazılmış şiirde redifler (olan ölüm, eden vücûd, eden peder, veren mezar), tam (-â) ve zengin kafiyeler (-îd, -âl, -nâk, -âl, -nâk, -îb, -âb, -ân), alliterasyonlar (t, ç, p, s), kelime tekrarları (ey ölüm, peder mezar) şiirdeki ses ve ritm unsurları olarak dikkat çekmektedir. Yine şiirdeki ses ve söyleyiş bir üzüntü ve isyanı ifade edecek özelliktedir .

Şiirin zaman zaman artan heyecanlı tonu nidâ sanatıyla ve ünlemlerle kendisini hissettirmektedir. Ölümüne “ey müntehâ-yı hâhiş ü ümmîd olan ölüm” şeklinde seslenilerek kişileştirme yapılmıştır. Mezarın başındaki taş “Fevkindeki muhâfiz olan seng-i gam-nümâ” ifadesiyle babasının elini öpmesine izin vermeyen bir muhafıza benzetilmektedir.

Şiir çeşitli birimlerden oluşmuştur. Bütün birimler ölüm acısı etrafında birleşmiştir. Belirlenen bir duygunun farklı şiir cümleleriyle ifade edilmesine rağmen kastedilen aynı duygudur. Belirtilen birimlerdeki dize sayıları, dize sonlarındaki ses benzerlikleri, kafiye düzeni, şiirde kullanılan vezin, anlamın her birimde farklı şekillerde tekrarı, temanın işleniş biçimi şiire bir bütünlük kazandırmaktadır. Bu şiir Servet-i Fünun döneminin üslup özelliklerini taşımaktadır. Özellikle Tevfik Fikret’in şiirimizin yapısını değiştirerek⁴⁹ Batı şiirinde görülen bir bütünlükle eserlerini vermesi Ahmet Hikmet’i de etkilemiştir.

“Ey müntehâ-yı hâhiş ü ümmîd olan ölüm” dizesiyle başlayan ilk birimde (1-2. dizeler) şair söylemek istediği hususu ortaya koyar. “Aldın demek o pîri de sen taht-ı gadrine” dizesinden sonra başlayan ikinci birimde (3-5. dizeler) babanın kaybının şairin üzerinde yarattığı üzüntü anlatılır. Üçüncü birimde (6-9. dizeler) ölen babaya seslenilerek onun kaybından doğan duyarlılık derinleştirilir. Ünlem cümleleriyle devam eden bu heyecanlı kısımda yeni bir söyleyiş, yeni bir anlatım tekniği görülmektedir. Dördüncü birim mezara hitap kısmıyla başlayan, mezarının başında babasına dua okuyan, elini öpmek isteyen şairini durumunu ve buna izin vermeyen gamlı

⁴⁹ (kaplan, 1983; 257).

mezar taşlarıyla devam eder (10-17. dizeler). Beşinci birimde ise (18-23. dizeler) ölüm muamması karşısında şaşkınlık ve üzüntü ortaya konmaktadır. Metinde birimler arasında Halk ve Dîvan edebiyatına özgü tarzda yazılan şiirlerden farklı olarak organik bir bütünlük dikkat çekmektedir. Nitekim şiirden herhangi bir birim çıkarıldığında ifade edilmek istenen duygu ve düşüncelerin anlaşılmasında zorluklar görülecektir. Ayrıca ikinci birimde başlayan ve babanın kaybından doğan üzüntünün şiirin akışına paralel olarak üçüncü birimden itibaren yoğunlaştığı açıktır. Şair dikkatini ölen babasının üzerine çevirince önce öfke, arkasından üzüntü duygularını dil ve söyleyişle birleştirerek şiire bir bütünlük kazandırmıştır. Görüldüğü üzere şiirde birimler içiçe geçerek bir birlik oluşturmuştur. Ayrıca her birimin düzenlenişinde konuşma dilini besleyen heyecan dolu kelimeler seçilmiştir. “Düştün mü toprağa beni nâlân eden peder”, “toprak çürüttü mü tenini”, “lutfet bana” ifadeleri bu konuşma üslubuna örneklerdir.

“Tehazzün” şiirinde tema babanın ölümünden duyulan acıdır. Bu duygu halinin şiire özgü yapı ve söyleyişle ilgisi açıktır ve metindeki birimlerin ortak noktası durumundadır. Yine şiirde temaya uygun bir yapı kurma gayreti son derecede belirgindir. Edebiyat-ı Cedîdeye özgü dikkat, duyarlılık, dili kullanma becerisinden yararlanılarak tema oluşturulmuştur. Bireyin acısı dile getirilerek, insanların merhamet duygularına seslenilmiştir.

Verem Kız⁵⁰

*Solup, bahâr-ı hayâtında bir gül-i nergîs
Zemîne düşmeye mâil şu kızcağz. Hayfâ!
Bu sinde, böyle güzelken, değil midir erken?
Vedâ-ı âlem-i fâni, seyâhat-i ukbâ*

*Zavallı kız sarı güller gibi, sararmış âh
Fakat güzel... Yine tâbân... Hele o çeşm-i siyâh,
Cihâna sanki vedâ eyleyen, o tatlı nigâh.*

*Ne rütbe câzibe-perver, ne rütbe dilberdir
Cemâli gülmededir; gerçi kendi muğberdir
Bahâra erse hazân böyle dilfirîb olmaz,
Cihânda gonca bile böyle kim nasîb olmaz
On altı sinnini doldurmamış henüz bu mâh
Ecel bu gonca-i şükûfteden ne ister âh
Cemâli subh-ı emelden latîf olan şu güzel,*

⁵⁰ Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun elimizde bulunan evrakından alınmış ve yayınlanmamış bir şiiri. Burada şairin evrakını verme lutfunda bulunan Doç. Dr. Eralp Alışık'a bir kez daha teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Revâ mı toprağa girsin bu yaşta zâr ü nizâr
 Zemîn-i aşkta bitmiş şu nev-nihâl-i emel
 Henüz goncaların etmemiş iken izhâr
 Sezâ mı hâke serilsin de pâymâl olsun
 Bu şiir ne revâdır ki bî-meâl olsun
 Geçen sene, yine bir böyle yaz zamânında,
 Tenezzüh etmeye inmişti sâhil-i bahre.
 O demde gonce-i handândı gülistânında
 Bahârlar açılırdı o gül dehânında
 Gülerdi böyle hilâl olmamıştı, hep dehre
 Bakardı şevk-i meserret ile değildi verem
 Hayât idi ana meşhûd olan değildi adem

Semâda yoktu buluttan eser deniz sâkin
 Havâ latîf idi gayetle her cihet tenhâ
 Tabîat uykuya dalmıştı mest olup gûyâ
 Ne bir kürek sesi vardı, ne bir sadâ; lâkin
 Bütün bütün de değildi o kızcağız yalnız
 Ana refik oluyordu çemendeki ezhâr
 Okurdular ana bir çok nevîn-edâ eş'âr
 Ki duymayız o lisân-ı latîfi aslâ biz
 Ne hoş tekellüm eder biriyile onlar
 Çiçek lisânını ancak yine çiçek anlar
 Uzatmayım, o güzel yerde vakf-ı hayret iken
 Semâ-yı arza, o sath-ı latîf-i deryâya
 Ağaçların arasında tulû edip birden
 Hayat verdi o demde o bezm-i tenhâya
 Kebûd gözlü, ziyâ saçlı bir civân erkek
 Ne yaptı kız acabâ?.. Korktu mu? Ne yapsa gerek...
 Amân! Amân! Ne saâdet... Dedi koşup gülerek.

Utandı sonra bu hâlinden ol melek-âdâb
 Kızardı çehre-i tâbânı al al oldu
 Fakat durur mu ya âşık? O etti yâre şitâb
 Cemâl ü aşk... O zamân.. Lafz ile me'âl oldu

Bu subh-ı neş'e-i sevdâ, bu îd-i zevk-i visâl
 Cihânın eyledi gûyâ ki rengini tebdîl
 Nazarlarında güneş dondu hande-i şevk

*Tabîat oldu serâser garîk-i feyz-i cemâl
Muhabbet eyledi nev-rûh-ı dilberi takbîl*

*Bahâr reng-i saâdetle incilâ etti
Tefeyyüz eyledi gûyâ bu bezm-i sevdâdan
Hayat yükselerek arşa i'tilâ etti
Tenevvür eyledi gûyâ füyûz-ı Mevlâ'dan*

*Visâli başka safâ verdi revnak-ı aşka
Bu kız bu mâh-ı letâfet ki bedr idi o zaman
Saçardı hâlesin etrâfa şevk-i sevdâdan
Nişân verirdi o yer âsümân-ı bâlâdan
Yanında sanki çiçekler nücûm idi tâbân*

*O nûrlar ki uçardı semâ-yı ânında
Bahârlar diyecektim... Verirdi ömre safâ
O handeler ki gezerdi o gül-i dehânında
Hayâtlar diyecektim.... Verirdi rûha bekâ*

*Dehânı gülşen-i ruhsâr-ı yâre gonca-nisâr
Lisânı kalbine feyz-âver-i nesîm-i bahâr
Dizinde yatmada cânân... Garîk-i şevk ü mesâr
Ne bahtiyâr idi âşık!.. Ne bahtiyâr... O yâr:*

*Dirîğ soldu o gülzâr-ı neş'e-i reng-i sürûr
Ne oldu bilmem o âşık? Kız işte.. Âh verem
Cihândan etmede âheste... Giryelerle... Mürûr
Takarrüb etmede günden güne bu rûha, adem*

*Hayat!... İşte budur bir hayâl-i zâildir
Ben anlamam ki nedir farkı hâb ü hulyâdan
Zamân ki geçmededir hep zevâle mâildir
Memâtı fark edebilmem sabâh-ı rü'yâdan*

*Hayâldir diyorum... Diyorsunuz ki: Hayat!
Hayat!.. Anladık ammâ, nedir sonra memât.*

Şiir çapraz, sarma, düz kafiye tarzlarıyla karışık nazım şekilleri kullanılarak ve aruzun *mefâilün feilâtün mefâilün feilün* kalıbıyla yazılmıştır. Şiirde redifler (-dir, olmaz, olsun, -ında, -yâ, oldu), tam (-â,

-el, -em, -en, -ek) ve zengin kafiyeler (-âh, -ber, -îb, -âr, -âl, -ân, -âb, -îl), alliterasyonlar (s, z, ş), kelime tekrarları (verem, adem, âh, hayât, memât, hayfâ, gül, gonca, solmak, hayâl) şiirdeki ses ve ritm unsurları olarak dikkat çekmektedir. Yine şiirdeki ses ve söyleyiş bir üzüntünün ifadesidir.

Şiirde anlatılan genç kız “Gülerdi böyle hilâl olmamıştı” ifadesiyle aya, “gülistanında gonca-i handandı” ile gülbahçesinde açmış gülen bir goncaya benzetilir. Genç kız için kullanılan “zavallı kız” “sararmış âh”, “kızcağız” “hayfâ” kelimeleri sevgi ve acıma duygularıyla dolu ifadelerdir. Bu genç kızın “kebûd gözlü, ziya saçlı” genç sevgilisi ise ağaçların arasından doğan ve oraya hayat veren güneş imgesiyle tanıtılır.

Şiir çeşitli birimlerden oluşmuştur. Bütün birimler genç kızın ölümü etrafında birleşmiştir. Bu şiir de gerek ifade ve söyleniş, gerekse kullanılan tema açısından Servet-i Fünun şiirinin özelliklerini göstermektedir. Birinci birimde (1-4. dizeler) genç, güzel bir genç kızın hastalıklı ve sonu ölümle bitecek sonundan doğan hüznü anlatılır. İkinci birim (5-12. dizeler) genç kızın tanıtıldığı kısımdır. On altı yaşını doldurmamış bu kız siyah gözlüdür, dışı güler görünse de aslında üzgündür. Üçüncü birimde (13-19. dizeler) bu yaşta bir genç kızın hayatını yaşamadan toprağa girecek oluşuna dair bir sitem ve isyan vardır. Dördüncü birim (20-26. dizeler) bir hatırayla devam eder. Bu genç kız bir yıl önce yaz mevsiminde deniz kenarına gezmeye indiğinde ağzında gülücüklerle son derecede neşelidir. Zira henüz verem olmamıştır. Beşinci birimde (27-36. dizeler) tabiat ile genç kız arasında bir ilişki kurulur. Tabiat da aynı ölçüde güzeldir. Gökte bulut yoktur, deniz sakindir. Altıncı birim (37-47. dizeler) bir genç erkeğin ortaya çıkışı ve kızla karşılaşması ve aşkın doğuşudur. Yedinci birim (48-56. dizeler) bu aşkla dünyanın renginin değişmesini, tabiatın güzellikle doluşunu, sekizinci birim (57-69. dizeler) sevgili ve âşğın birbirlerine kavuşmasını, dokuzuncu birim (70-73. dizeler) şimdiki zamana dönüşü ve şairin kızın verem hastalığını ve ağlamalarla günden güne yokluğa yaklaştığını hatırlamasını, onuncu birim (74-79. dizeler) hayatın geçiciliği ve ölümün anlaşılmaızlığının sorgulanmasını anlatır.

Şiirin birimleri genç kızın verem oluşundan duyulan üzüntüyü açıklamaya yönelik kurulmuştur. Bu dikkat ve duyarlılığı daha iyi ifade etmek için genç kız bir erkekle tanıştırılıp aşk ortaya konulur. Bu birimin rolü ayrı bir önem taşımaktadır. Şiirin ilk birimindeki merhamet duygusu şiirin akışına göre yoğunlaşır. Bu yapı içinde bazı kelimelerin tekrarı, duyguları coşkuyla dile getirme anında konuşma dilinde karşılaşılan söyleyişlere yer verilmesi, isyan ve merhamet duygularıyla anlatımın

birleştirilmesi şiire bütünlük ve derinlik kazandırmaktadır. Yine şiirde geçmişten gücünü alan bir hatıra yer verilmesi gerçeklik duygusu uyandırmaktadır. Böylelikle kaynağını yaşamışlıktan alan bir hayalî sahne, genç kızın sevgilisiyle karşılaşp onun dizinde yatması, şiir dili ve duyarlılığı ile verilmiştir. Birbirini seven iki insanın kısa süren mutluluğu bir şiir atmosferi halinde yansıtılmıştır. Bunun dışında şiirde “Geçen sene yine bir böyle yaz zamanında” ve “Uzatmayım, o güzel yerde vakf-ı hayret iken” gibi konuşma diliyle yer alan ifadeler beraberinde yeni bir anlatım tekniğı getirmiştir. Şiirin son kısmı ses tonunun yumuşamasından ziyade bir sertleşmeyle biter. Burada erken ölüme karşı bir isyan ve ölüme dair sorular yer alır. Bütün olarak şiirde birimler birbiri içine girerek birbirini tamamlamış ve organik bir bütünlük oluşturmuştur.

“Verem Kız” şiirinde tema, on altı yaşında genç, güzel bir kızın veremden ölecek oluşundan duyulan üzüntüdür. Bu şiirle yukarıda incelenen “Tehazzün” şiiri arasında benzerlik ortadadır. Burada da genç bir bireyin kaybindan doğacak acı Edebiyat-ı Cedîdeye özgü dikkat, duyarlılık, dili kullanma becerisinden yararlanılarak ortaya konulmuştur.

Sonuç

Halk, Dîvan ve Modern tarzda yazılmış şiirlerin incelenmesinden ortaya çıkan sonuç şudur:

Ahmet Hikmet Halk şiirine özgü söyleyişle yazdığı şiirlerde gerçekten yaşadığı bir duygu halini ortaya koyup yorumlamaktan çok, Halk şiirinde var olan ortak kabul ve anlayışı yine ona özgü bir söyleyişle ifade etmeye çalışmıştır. Şiirden herhangi bir birimin çıkarılmasının anlamda değişikliğe yol açmadığı belirlenmiştir.

Dîvan şiirinde önemli olan soyut olanın ifadesidir. Gözlem ve tecrübeden ziyade sanat kaygısı ve kabuller önemlidir. Dolayısıyla Dîvan şiirine özgü söyleyişle yazılmış bu şiirlerde, şairin duygu hâlinin metin boyunca kademe kademe gelişmediğı, kendisini gelenekte var olan ortak anlayışa teslim ettiği görülmüştür. Şiirden herhangi bir beyit çıkarıldığında, tıpkı Halk şiirine özgü yazılmış şiirlerde olduğu gibi, dile getirilmek istenen duygularda herhangi bir eksiklik hissedilmemekte, yine sevgiliye duyulan aşk ve ona kavuşma ümidi anlaşılmaya devam etmektedir.

Modern şiirlerde görülen bir duygu ve düşüncenin gelişiminin anlatılması Ahmet Hikmet’in yazdığı “Tehazzün” ve “Verem Kız” şiirlerinde gözlemlenmiştir. Bu şiirin yazıldığı Servet-i Fünun döneminde

Türkçe yeni bir şiir yapısı ve söyleyişi benimsemiştir. Artık şair burada, dayandığı gelenekten gücünü alan soyut bir duyguyu değil, deneyimden ve gözlemden gücünü alan bir duyarlılığı anlatmaktadır. Şiirin birimleri arasındaki ilişki Halk edebiyatı ve Dîvan edebiyatına özgü söyleyişle yazılmış şiirlerden çok farklıdır. Şiirdeki birimler cümledeki kelimeler gibi birbiriyle yakından ilişkilidir ve organik bir bütünlük göstermektedir. Tabiatıyla bu yapı diğer şiirlerden farklı olarak yaşanmış, tecrübe edilmiş olana yönelmeyi de beraberinde getirmiştir.

KAYNAKÇA

Akgün, A., (2003), “Ahmed Hikmet Müftüoğlu’nun Edebiyat ve Dil Hakkındaki Görüşleri”, **Journal of Turkish Studies**, 27/I, 23-46.

Akkanat, C., (2002), **Gelenek ve İkinci Yeni Şiiri**. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları: 362.

Aktaş, Ş. vd., (2005) **Türk Edebiyatı**. Ankara: 1-235.

Erbay, E., (1997), **Tanzimat ve Servet-i Fünun Neslinin Divan Edebiyatına Bakışı**. Erzurum: Akademik Yayınları: 1-479.

Kaplan, M., (1983), **Tevfik Fikret Devir-Şahsiyet-Eser**. İstanbul: Dergâh Yayınları: 1-280.

Özgül, M. K., (1996), **Bîgâne Durmayın Âşinânıza Müftüoğlu Ahmed Hikmet’in Mektup, Şiir ve Günlükleri**. İstanbul: MEB Yayınları: 239.

Tetik, A., (1999), **Ahmet Hikmet Müftüoğlu’nun Eserleri ve Fikirleri Üzerine Bir Araştırma**. İstanbul: 1-287 (Yayımlanmamış doktora tezi.)

Tevetoğlu, F., (1951), **Büyük Türkçü Müftüoğlu Ahmed Hikmet**. Ankara: MEB Yayınları: 261.